Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (stora avdelningen)

den 18 oktober 2016*

”Begäran om förhandsavgörande — Civilrättsligt samarbete — Tillämplig lag på anställningsavtal — Förordning (EG) nr 593/2008 — Artikel 28 — Tillämpning i tiden — Artikel 9 — Begreppet ’internationellt tvingande regler — Tillämpning av internationellt tvingande regler från andra medlemsstater än domstolslandet — Lagstiftning i en medlemsstat som föreskriver att lönerna ska sänkas i den offentliga sektorn till följd av en budgetkris — Skyldighet till lojalt samarbete”

I mål C-135/15,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen, Tyskland) genom beslut av den 25 februari 2015, som inkom till domstolen den 20 mars 2015, i målet

Republik Griechenland

mot

Grigorios Nikiforidis,

meddelar

DOMSTOLEN (stora avdelningen)

sammansatt av ordföranden K. Lenaerts, vice-ordföranden A. Tizzano, avdelningsordförandena M. Ilešič, L. Bay Larsen och T. von Danwitz samt domarna, A. Borg Barthet, A. Arabadjiev, E. Jarašiūnas, C.G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen och C. Lycourgos (referent),

generaladvokat: M. Szpunar,

justitiesekreterare: handläggaren K. Malacek,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 1 februari 2016,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Grigorios Nikiforidis, genom G. Zeug, Rechtsanwalt,

— Tysklands regering, genom T. Henze, J. Kemper och J. Mentgen, samtliga i egenskap av ombud,

— Greklands regering, genom S. Charitaki och A. Magrippi, båda i egenskap av ombud,

— Förenade kungarikets regering, genom J. Kraehling, i egenskap av ombud, och M. Gray, barrister,

* Rättegångsspråk: tyska

— Europeiska kommissionen, genom M. Wilderspin, i egenskap av ombud,

och efter att den 20 april 2016 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 4.3 FEU samt artiklarna 9.3 och 28 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I) (EUT L 177, 2008, s. 6, och rättelse i EUT L 309, 2009, s. 87) (nedan kallad Rom I-förordningen). Förordningen har, mellan medlemsstaterna och på de villkor som föreskrivs i dess artikel 24, ersatt konventionen om tillämplig lag på avtalsförpliktelser, öppnad för undertecknande i Rom den 19 juni 1980 (EGT L 266, 1980, s. 1; svensk utgåva, EGT C 15, 1997, s. 70, nedan kallad Romkonventionen).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan Republik Griechenland (Republiken Grekland) och Grigorios Nikiforidis, en grekisk medborgare som är anställd som lärare i den grekiska grundskolan i Nürnberg (Tyskland), som rör bland annat att han fått sin lön sänkt till följd av att Republiken Grekland antagit två lagar som syftar till att minska statens budgetunderskott.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

Rom I-förordningen

3 Skälen 6, 7, 16 och 37 i Rom I-förordningen har följande lydelse:

”(6) Om den inre marknaden ska fungera väl, måste medlemsstaternas lagvalsregler leda till att domstolarna i varje medlemsstat tillämpar samma lands lag, oavsett var talan har väckts, i syfte att göra det lättare att förutse hur en tvist kommer att lösas, öka rättssäkerheten och främja fri rörlighet för domar.

(7) Denna förordnings materiella tillämpningsområde och bestämmelser bör överensstämma med rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (’Bryssel I’) [(EGT L 12, 2001, s. 1)] och Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (’Rom II’) [(EUT L 199, 2007, s. 40)].

…

(16) För att bidra till denna förordnings övergripande mål, dvs. rättssäkerhet i det europeiska rättsområdet, bör lagvalsreglerna vara mycket förutsebara. En domstol bör dock ha en viss frihet att avgöra vilken lag som har starkast anknytning till den aktuella situationen.

…

(37) Allmänintresset motiverar att medlemsstaternas domstolar i vissa undantagsfall bör få möjlighet att tillämpa undantag genom att åberopa grunderna för rättsordningen (’public policy’) och internationellt tvingande regler. Begreppet ’internationellt tvingande regler’ bör skiljas från uttrycket ’bestämmelser som inte får avtalas bort’, och bör tolkas mer restriktivt.”

4 Artikel 3 i Rom I-förordningen har följande lydelse:

”1. På ett avtal tillämpas den lag som parterna har valt. Lagvalet ska vara uttryckligt eller klart framgå av avtalsvillkoren eller av övriga omständigheter. Genom sitt val kan parterna ange tillämplig lag för hela avtalet eller för endast en del av det.

2. Parterna kan när som helst komma överens om att en annan lag ska vara tillämplig på avtalet än den lag som det tidigare var underkastat, antingen till följd av ett tidigare val enligt denna artikel eller till följd av andra bestämmelser i denna förordning. En ändring i valet av tillämplig lag som görs av parterna efter avtalsslutet påverkar inte avtalets giltighet till formen enligt artikel 11 och försämrar inte heller tredje mans rättigheter.

3. Om alla andra omständigheter av betydelse vid tidpunkten för lagvalet föreligger i ett annat land än det vars lag har valts, får inte parternas val hindra tillämpningen av sådana lagregler i det andra landet som inte kan avtalas bort.

4. Om alla andra omständigheter av betydelse vid tidpunkten för lagvalet föreligger i en eller flera medlemsstater, får inte parternas val av annan tillämplig lag än en medlemsstats lag hindra tillämpningen av sådana regler i gemenskapsrätten, i förekommande fall med den tillämpning som görs i domstolsmedlemsstaten, som inte kan avtalas bort.

5. Frågor om förekomsten och giltigheten av parternas samtycke till att en viss lag ska vara tillämplig avgörs enligt bestämmelserna i artiklarna 10, 11 och 13.”

5 I artikel 8 i Rom I-förordningen, med rubriken ”Individuella anställningsavtal”, föreskrivs följande:

”1. Ett individuellt anställningsavtal ska underkastas den lag som parterna valt i enlighet med artikel 3. Ett sådant lagval får dock inte medföra att den anställde berövas det skydd som tillförsäkras den anställde genom sådana bestämmelser som inte kan avtalas bort enligt den lag som, om inget lagval gjorts, skulle ha varit tillämplig enligt punkterna 2, 3 och 4 i denna artikel.

2. När parterna inte har valt en lag som ska vara tillämplig på det individuella anställningsavtalet, ska avtalet vara underkastat lagen i det land där eller, om detta saknas, från vilket den anställde vid fullgörande av avtalet vanligtvis utför sitt arbete. Det land där arbetet vanligen utförs ska inte anses ha ändrats när arbetstagaren tillfälligtvis utför sitt arbete i ett annat land.

3. Om den lag som ska tillämpas inte kan fastställas enligt punkt 2, ska avtalet vara underkastat lagen i det land där det företag som har anställt arbetstagaren är beläget.

4. Om det framgår av de samlade omständigheterna att avtalet har närmare anknytning till ett annat land än det som anges i punkterna 2 eller 3, ska lagen i detta andra land tillämpas.”

6 I artikel 9 i Rom I-förordningen, med rubriken ”Internationellt tvingande regler”, föreskrivs följande:

”1. Internationellt tvingande regler är regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen, t.ex. sin politiska, sociala och ekonomiska struktur, att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt denna förordning.

2. Bestämmelserna i denna förordning ska inte begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i domstolslandet.

3. De internationellt tvingande reglerna i lagen i det land där de förpliktelser som har sin grund i avtalet ska utföras eller har utförts kan tillerkännas verkan om dessa internationellt tvingande regler gör att avtalet blir olagligt att genomföra. Vid bedömningen av om sådana regler ska tillerkännas verkan ska hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas."

7 Artikel 10 i förordningen har rubriken "Samtycke och materiell giltighet" och stadgar följande:

"1. Förekomsten och giltigheten av ett avtal eller en bestämmelse i ett avtal ska fastställas enligt den lag vilken det skulle underkastas enligt denna förordning, om avtalet eller bestämmelsen var giltig.

2. En part kan dock åberopa lagen i det land där han har sin vanliga vistelseort för att få fastställt att han inte har samtyckt till avtalet eller avtalsbestämmelsen, om det framgår av omständigheterna att det inte skulle vara rimligt att avgöra verkan av hans uppträdande enligt den lag som anges i punkt 1."

8 Artikel 28 i förordningen har rubriken "Tillämplighet i tiden" och föreskriver följande:

"Denna förordning ska tillämpas på avtal som ingås efter den 17 december 2009."

Beslut 2010/320/EU

9 Den 10 maj 2010 antog rådet beslut 2010/320/EU riktat till Grekland i syfte att förstärka och skärpa den finanspolitiska övervakningen samt förelägga Grekland att vidta de åtgärder för att minska underskottet som anses nödvändiga för att komma till rätta med situationen med ett alltför stort underskott (EUT L 145, 2010, s. 6, och rättelse i EUT L 209, 2011, s. 63).

10 Enligt artikel 2 i beslut 2010/320 skulle denna medlemsstat bland annat under åren 2010 och 2011 reformera lönelagstiftningen för den offentliga sektorn, vilket bland annat innefattade införande av enhetliga principer samt en tidsplan för att införa en rationell enhetlig löneskala för den offentliga sektorn, med ersättningar som avspeglar produktivitet och arbetsuppgifter.

11 Beslut 2010/320 upphävdes genom rådets beslut 2011/734/EU av den 12 juli 2011 riktat till Grekland i syfte att förstärka och skärpa den finanspolitiska övervakningen samt förelägga Grekland att vidta de åtgärder för att minska underskottet som anses nödvändiga för att komma till rätta med situationen med ett alltför stort underskott (EUT L 296, 2011, s. 38).

Romkonventionen

12 Artikel 7 i Romkonventionen har rubriken "Internationellt tvingande regler" och stadgar följande:

"1. När lagen i ett visst land tillämpas enligt denna konvention kan tvingande bestämmelser i lagen i ett annat land till vilket situationen har nära anknytning tillerkännas verkan, om och i den utsträckning som enligt lagen i det senare landet dessa regler skall tillämpas oavsett vilken lag som är tillämplig på avtalet. Vid bedömningen av om sådana tvingande regler skall tillerkännas verkan skall hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

2. Denna konvention skall inte begränsa tillämpningen av regler i domstolslandets lag när de är tvingande oavsett vilken lag som i övrigt skall tillämpas på avtalet."

13 I artikel 17 i konventionen föreskrivs följande:

”Denna konvention skall tillämpas i en konventionsstat på avtal som ingås efter den dag då konventionen har trätt i kraft i förhållande till den staten.”

Nationell rätt

Tysk rätt

14 Det framgår av begäran om förhandsavgörande att innan Rom I-förordningen trädde i kraft, var det 27 § och följande paragrafer i Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (lagen om införande av civillagen) (nedan kallad EGBGB) som utgjorde de tyska internationellt privaträttsliga reglerna i fråga om avtalsförhållanden. Enligt den hänskjutande domstolen uteslöt 34 § EGBGB inte att internationellt tvingande regler från andra länder kunde beaktas, åtminstone som faktiska omständigheter inom ramen för materiella rättsregler ”som behövde preciseras”.

Grekisk rätt

15 I samband med krisen kring finansieringen av den grekiska statsskulden antog Republiken Grekland lag nr 3833/2010 om brådskande åtgärder för att övervinna krisen i de offentliga finanserna (FEK A’ 40/15.03.2010) (nedan kallad lag nr 3833/2010). Artikel 1 i den lagen, som trädde i kraft den 1 januari 2010, föreskriver att alla slags gratifikationer, ersättningar och löner till offentliganställda ska sänkas med 12 procent. Den minskningen gäller även personal som har ett privaträttsligt grundat anställningsförhållande till en myndighet. Den har också företräde framför alla bestämmelser i kollektivavtal, skiljedomar eller individuella anställningsavtal.

16 Republiken Grekland antog även lag nr 3845/2010 om ”Åtgärder för att tillämpa mekanismen för euroländernas och Internationella valutafondens stöd till den grekiska ekonomin” (FEK A’ 65/6.05.2010) (nedan kallad lag nr 3845/2010). Artikel 3 i den lagen, vilken trädde i kraft den 1 juni 2010, föreskriver en ny minskning med 3 procent av lönerna för de anställda som avses med artikel 1 i lag nr 3833/2010.

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

17 Grigorios Nikiforidis har sedan år 1996 varit anställd som lärare vid en grundskola i Nürnberg som drivs av Republiken Grekland. Från oktober 2010 till december 2012 minskade Republiken Grekland Gregorios Nikiforidis bruttolön med 20 262,32 euro, en lön som tidigare hade beräknats enligt tysk kollektivavtalsrätt, till följd av att den grekiska lagstiftaren antog lagarna nr 3833/2010 och 3845/2010. Dessa lagar syftade till att genomföra de avtal som Republiken Grekland hade ingått med Europeiska kommissionen, Europeiska centralbanken och Internationella valutafonden (FN) liksom beslut 2010/320.

18 Gregorios Nikiforidis väckte talan i Tyskland för att få ett tillägg till lönen för perioden oktober 2010 till december 2012 samt för att få ut lönespecifikationer.

19 Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen, Tyskland) godtog inte Republiken Greklands invändning om rättegångshinder, som grundades på att den har immunitet, eftersom anställningsförhållandet var av privaträttslig natur. Rätten noterade att lagarna nr 3833/2010 och 3845/2010 minskar lönerna för alla anställda i Republiken Greklands offentliga sektor, oavsett om de tjänstgör i Grekland eller utomlands. Den fann att de relevanta bestämmelserna i de lagarna utgjorde internationellt tvingande regler i den mening som avses i den internationella privaträtten.

20 Enligt Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen) beror utgången i det nationella målet på huruvida lagarna nr 3833/2010 och 3845/2010 är direkt eller indirekt tillämpliga på ett anställningsförhållande där arbetet utförs i Tyskland och vilket omfattas av tysk rätt. Tysk rätt medger nämligen inte sådana lönesänkningar som Republiken Grekland tillgripit utan ett tillägg till avtalet eller en *Änderungskündigung* (villkorlig uppsägning från arbetsgivarens sida). Den hänskjutande domstolen har också påpekat att om Rom I-förordningen inte är tillämplig i det nationella målet, medger artikel 34 i EGBGB att en annan stats internationellt tvingande regler beaktas.

21 Med tanke på att den tidpunkt då ett anställningsavtal ingås, i den mening som avses i artikel 28 i samma förordning, kan tolkas olika, särskilt när det gäller långvariga anställningsförhållanden, anser den hänskjutande domstolen att det måste avgöras om den bestämmelsen enbart avser det ursprungliga avtalsslutet eller om den även kan avse vissa ändringar i anställningsförhållandet, såsom en ändring i avtalet vad gäller bruttolönen eller arbetsskyldigheten eller ett fortsatt tillhandahållande av arbetsprestationer efter ett brott mot anställningsavtalet eller något annat avbrott i fullgörandet av avtalet. Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen) har påpekat att i det aktuella fallet skedde den senaste skriftliga ändringen av anställningsavtalet år 2008.

22 Den hänskjutande domstolen har även frågat sig om artikel 9.3 i Rom I-förordningen ska tolkas restriktivt, så att endast de internationellt tvingande reglerna i domstolslandet eller det land där avtalet ska fullgöras kan åberopas, eller om det fortfarande är möjligt att indirekt beakta internationellt tvingande regler från en annan medlemsstat.

23 Slutligen frågar sig Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen) vilken betydelse principen om lojalt samarbete enligt artikel 4.3 FEU har för utgången i det nationella målet, såväl för det fall de äldre bestämmelserna i tysk internationell privaträtt skulle tillämpas som för det fall artikel 9.3 i Rom I-förordningen gäller, och oberoende av om sistnämnda bestämmelse hindrar att man beaktar internationellt tvingande regler från en annan medlemsstat än domstolslandet eller det land där avtalet ska fullgöras. Enligt den hänskjutande domstolen kan man ur den principen utläsa en skyldighet att stödja Republiken Grekland i genomförandet av de avtal den ingått med kommissionen, Internationella valutafonden (FN) och Europeiska centralbanken liksom av beslut 2010/320, genom att beakta lagarna nr 3833/2010 och 3845/2010 i det nationella målet.

24 Mot denna bakgrund beslutade Bundesarbeitsgericht (Federala arbetsdomstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:

”1) Är Rom I-förordningen, enligt dess artikel 28, endast tillämplig på anställningsförhållanden när rättsförhållandet grundar sig på ett anställningsavtal som ingåtts efter den 17 december 2009, eller medför en överenskommelse som ingås mellan avtalsparterna vid en senare tidpunkt om att anställningsförhållandet, med ändrade eller oförändrade anställningsvillkor, ska fortsätta att löpa att förordningen blir tillämplig?

2) Innebär artikel 9.3 i Rom I-förordningen att det endast är uteslutet med direkt tillämpning av internationellt tvingande regler från ett annat land i vilket avtalsförpliktelserna inte ska uppfyllas eller inte har uppfyllts, eller utesluter den artikeln även ett indirekt beaktande av sådana regler inom ramen för den nationella rättsordning som avtalet omfattas av?

3) Har principen om lojalt samarbete, vilken följer av artikel 4.3 FEU, rättslig betydelse vid nationella domstolars prövning av huruvida en annan medlemsstats internationellt tvingande regler ska tillämpas direkt eller indirekt?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

25 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 28 i Rom I-förordningen ska tolkas så, att bestämmelserna i förordningen är tillämpliga enbart på anställningsförhållanden som ingåtts genom ett avtal som slutits efter den 17 december 2009 eller även på anställningsförhållanden som uppkommit senast det datumet och som enligt överenskommelse mellan parterna ska fortsätta att löpa, med eller utan ändringar, efter denna tidpunkt.

26 Det ska påpekas att artikel 28 i Rom I-förordningen föreskriver att förordningen ska tillämpas på avtal som ingås efter den 17 december 2009, utan att någon åtskillnad görs mellan olika slags avtal som omfattas av förordningens materiella tillämpningsområde. De anställningsförhållanden som specifikt avses med den första tolkningsfrågan omfattas alltså även de av nämnda bestämmelse.

27 I det aktuella fallet framgår det av de upplysningar som den hänskjutande domstolen lämnat att anställningsavtalet ursprungligen ingicks år 1996, det vill säga innan Rom I-förordningen trädde i kraft.

28 Enligt domstolens fasta praxis följer det av såväl kravet på en enhetlig tillämpning av unionsrätten som av likhetsprincipen att en bestämmelse i unionsrätten som inte innehåller någon uttrycklig hänvisning till medlemsstaternas rättsordningar för att bestämma dess innebörd och tillämpningsområde normalt ska ges en självständig och enhetlig tolkning inom hela unionen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 17 juli 2008, Kozłowski, C-66/08, EU:C:2008:437, punkt 42, och dom av den 24 maj 2016, Dworzecki, C-108/16 PPU, EU:C:2016:346, punkt 28).

29 Eftersom artikel 28 i Rom I-förordningen inte hänvisar till medlemsstaternas nationella rätt, ska den bestämmelsen således ges en självständig och enhetlig tolkning.

30 Den slutsatsen påverkas inte av artikel 10 i Rom I-förordningen, enligt vilken förekomsten och giltigheten av ett avtal eller en bestämmelse i ett avtal ska fastställas enligt den lag som det skulle underkastas enligt denna förordning, om avtalet eller bestämmelsen var giltig. Den bestämmelsen, som inte rör Rom I-förordningens tillämplighet i tiden, är inte relevant när det gäller att besvara den första tolkningsfrågan.

31 Enligt artikel 28 i Rom I-förordningen, ska denna förordning endast tillämpas på avtalsförhållanden som uppkommit genom avtalsparternas ömsesidiga samtycke, vilket kommit till uttryck efter den 17 december 2009.

32 För att besvara den första frågan måste det avgöras om en ändring av ett anställningsavtal som ingåtts före den 17 december 2009, som parterna till det avtalet kommit överens om efter nämnda datum, kan betraktas som ett nytt anställningsavtal mellan parterna vid eller efter den tidpunkten, i den mening som avses i artikel 28 i Rom I-förordningen, ett avtal som då skulle omfattas av förordningens tillämpningsområde i tiden.

33 Unionslagstiftaren har uteslutit att Rom I-förordningen ska ges en omedelbar tillämpning, så att framtida verkningar av avtal som ingåtts före den 17 december 2009 omfattas av förordningens tillämpningsområde.

34 I kommissionens förslag KOM(2005)650 slutlig av den 15 december 2005 till Europaparlamentets och rådets förordning om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I) inkluderade förordningens tillämpningsområde ”avtalsförpliktelser som uppstår efter det att den har börjat tillämpas”. Detta

ändrades dock till en hänvisning, i artikel 28 i den slutliga förordningen, till ”avtal” som ingås efter den 17 december 2009. Den av kommissionen föreslagna hänvisningen till avtalsförpliktelser som uppstår efter det att förordningen har börjat tillämpas innefattade – utöver avtal som ingåtts efter ikraftträdandedagen – de framtida verkningarna av avtal som ingåtts före detta datum, det vill säga de förpliktelser som uppkommit genom dessa sistnämnda avtal efter ikraftträdandedagen för förordningen. Det förhåller sig dock annorlunda med den slutliga förordningen. Enligt artikel 28 i förordningen avser denna uteslutande avtal som ingås efter den 17 december 2009, den dag då förordningen trädde i kraft, enligt dess artikel 29. Detta innebär, i motsats till den hänskjutande domstolens uppfattning, att Rom I-förordningen inte blir tillämplig på ett avtalsförhållande så snart avtalsparterna vid eller efter den 17 december 2009 på något sätt samtycker till att genomföra det tidigare ingångna avtalet. Motsatt tolkning skulle strida mot unionslagstiftarens tydligt uttryckta avsikt.

35 Det valet skulle sättas i fråga om varje liten ändring som parterna gjorde efter den 17 december 2009 i ett avtal som ursprungligen ingåtts före det datumet räckte för att avtalet skulle omfattas av förordningens tillämpningsområde.

36 Det skulle dessutom strida mot rättssäkerhetsprincipen och, mer specifikt, vara till nackdel för förutsebarheten av utgången av tvister och säkerheten vad gäller tillämplig rätt, vilket enligt skäl 6 i Rom I-förordningen är ett av förordningens syften, att anse att varje ändring av det ursprungliga avtalet som parterna kommer överens om efter den 17 december 2009 ska medföra att avtalet omfattas av förordningens tillämpningsområde och därmed i slutändan andra lagvalsregler än de som gällde när avtalet ursprungligen ingicks.

37 Det är däremot inte uteslutet, som kommissionen har påpekat i sitt skriftliga yttrande, att parterna i ett avtal som ingåtts före den 17 december 2009 efter detta datum kommer överens om att ändra avtalet i en sådan omfattning att detta inte bara är en ren uppdatering eller anpassning av avtalet utan innebär att det uppstår ett nytt rättsförhållande mellan avtalsparterna och det ursprungliga avtalet ska anses ha ersatts av ett nytt avtal, vilket ingåtts efter nämnda datum i den mening som avses i artikel 28 i Rom I-förordningen.

38 Det ankommer på den hänskjutande domstolen att avgöra om avtalet mellan Gregorios Nikiforidis och hans arbetsgivare efter den 17 december 2009 ändrats av parterna i en sådan omfattning. Om så inte är fallet, är Rom I-förordningen inte tillämplig i det nationella målet.

39 Med hänsyn till vad som anförts ovan, ska den första frågan besvaras på följande sätt. Artikel 28 i Rom I-förordningen ska tolkas så, att ett anställningsförhållande som uppkom före den 17 december 2009 omfattas av förordningens tillämpningsområde endast om anställningsförhållandet genom avtalsparternas ömsesidiga samtycke, vilket kommit till uttryck efter nämnda tidpunkt, har ändrats i en sådan omfattning att ett nytt anställningsavtal ska anses ha ingåtts vid eller efter denna tidpunkt. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att avgöra om så är fallet.

Den andra och den tredje frågan

40 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra och den tredje frågan, vilka ska prövas gemensamt, för att få klarhet i dels huruvida artikel 9.3 i Rom I-förordningen ska tolkas så, att den hindrar att internationellt tvingande regler från andra länder än domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts får tas i beaktande, direkt eller indirekt, av den domstol där talan väckts, enligt det lands lag som är tillämplig på avtalet, dels vilka eventuella krav som följer av principen om lojalt samarbete enligt artikel 4.3 FEU, när det gäller nämnda domstols beaktande, direkt eller indirekt, av dessa andra internationellt tvingande regler.

41 Enligt artikel 9.1 i förordningen är internationellt tvingande regler sådana regler som ett land anser vara så avgörande för att skydda allmänintressen att landet kräver att de tillämpas vid alla situationer inom dess tillämpningsområde, oavsett vilken lag som annars ska tillämpas på avtalet enligt denna förordning. Enligt artikel 9.2 ska bestämmelserna i förordningen inte begränsa tillämpningen av internationellt tvingande regler i domstolslandet. Enligt artikel 9.3 kan den domstol där talan väckts tillerkänna de internationellt tvingande reglerna i lagen i det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts verkan, om dessa regler gör att avtalet blir olagligt att genomföra. Vid bedömningen av om sådana regler ska tillerkännas verkan ska hänsyn tas till deras art och syfte liksom till följderna av att de tillämpas eller inte tillämpas.

42 För att bestämma den exakta räckvidden av artikel 9 i förordningen, ska det noteras att det framgår av artikel 3.1 och, vad mer specifikt gäller anställningsavtal, artikel 8.1 i förordningen att parternas frihet att välja tillämplig lag är Rom I-förordningens mest grundläggande princip.

43 Artikel 9 i Rom I-förordningen innehåller ett undantag från denna princip om parternas frihet att välja tillämplig lag. Det undantaget syftar, såsom nämns i skäl 37 i förordningen, till att den domstol där talan väckts i vissa undantagsfall bör få möjlighet att beakta allmänintresset.

44 Eftersom artikel 9 i Rom I-förordningen är en undantagsbestämmelse, ska den tolkas strikt (se, analogt, dom av den 17 oktober 2013, Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 49).

45 Det framgår dessutom av förarbetena till förordningen att unionslagstiftaren velat begränsa störningar i lagvalssystemet till följd av att internationellt tvingande regler från andra länder än domstolslandet tillämpas. Medan kommissionens förslag KOM(2005) 650 slutlig, liksom Romkonventionen, gav utrymme för att ge verkan åt internationellt tvingande regler i ett land med nära anknytning till det berörda avtalet, valde unionslagstiftaren att ta bort denna möjlighet (se Europaparlamentets rapport om förslaget till Europaparlamentets och rådets förordning om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I), 2005/0261(COD), s. 16).

46 Om den domstol där talan väckts kunde tillämpa internationellt tvingande regler från andra rättsordningar än de medlemsstater som uttryckligen avses i artikel 9.2 och 9.3 i Rom I-förordningen skulle kunna hindra att förordningens övergripande mål nås, nämligen – vilket framgår av skäl 16 i förordningen – rättssäkerhet i det europeiska rättsområdet.

47 Om den domstol där talan väckts medgavs en sådan möjlighet skulle det öka antalet tillämpliga internationellt tvingande regler, med avvikelse från den allmänna regeln i artikel 3.1 och, mer specifikt för anställningsavtal, artikel 8.1 i förordningen. Detta skulle påverka förutsebarheten hos de materiella bestämmelser som är tillämpliga på avtalet.

48 Slutligen skulle det kunna påverka syftet med artikel 8 i förordningen – att säkerställa att de arbetsrättsliga skyddsreglerna i det land där den anställde är yrkesverksam – att enligt det lands lag som är tillämplig på avtalet låta den domstol där talan väckts tillämpa andra internationellt tvingande regler än de som avses i artikel 9 i förordningen (se, analogt, dom av den 15 mars 2011, Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, punkt 42).

49 Av vad som anförts följer att uppräkningen i artikel 9 i förordningen av de slags internationellt tvingande regler som den domstol där talan väckts kan tillerkänna verkan är uttömmande.

50 Nämnda bestämmelse ska följaktligen tolkas så, att den hindrar att andra internationellt tvingande regler än de i domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts kan tillämpas som rättsregler av den domstol där talan väckts. Eftersom Gregorios Nikiforidis anställningsavtal enligt den hänskjutande domstolen uppfylldes i Tyskland och den hänskjutande domstolen är tysk, kan denna följaktligen inte i förevarande fall direkt eller indirekt tillämpa de grekiska internationellt tvingande regler som tas upp i begäran om förhandsavgörande.

51 Artikel 9 i Rom I-förordningen hindrar däremot inte att internationellt tvingande regler från ett annat land än domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts beaktas som faktiska omständigheter i målet, om en materiell bestämmelse i det lands lag som enligt förordningen är tillämplig på avtalet föreskriver detta.

52 Rom I-förordningen harmoniserar lagvalsreglerna om avtalsförpliktelser, inte den materiella avtalsrätten. Om de avtalsrättsliga bestämmelserna föreskriver att den domstol där talan väckts ska beakta, som en faktisk omständighet, en internationellt tvingande regel i rättsordningen i en annan medlemsstat än domstolslandet eller det land där avtalet ska fullgöras, kan artikel 9 i förordningen inte hindra att den domstolen tar hänsyn till denna faktiska omständighet.

53 Under dessa omständigheter ankommer det på den hänskjutande domstolen att avgöra om lagarna nr 3833/2010 och 3845/2010 kan beaktas inom ramen för bedömningen av de faktiska omständigheter som är relevanta enligt den materiella rätt som är tillämplig på anställningsavtalet i fråga.

54 En prövning av principen om lojalt samarbete, som slås fast i artikel 4.3 FEU, leder inte till någon annan slutsats. Den principen ger inte en medlemsstat utrymme att kringgå de skyldigheter som unionsrätten ålägger den och medger således inte att den hänskjutande domstolen bortser från den uttömmande karaktären hos uppräkningen i artikel 9 i Rom I-förordningen av de tvingande regler som får tillerkännas verkan, för att kunna ge verkan – som rättsregler – åt de grekiska internationellt tvingande regler som är aktuella i det nationella målet (se, analogt, dom av den 23 januari 2014, Manzi och Compagnia Naviera Orchestra, C-537/11, EU:C:2014:19, punkt 40).

55 Av vad som anförts följer att den andra och den tredje frågan ska besvaras på följande sätt. Artikel 9.3 i Rom I-förordningen ska tolkas så, att den hindrar att internationellt tvingande regler från andra länder än domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts kan tillämpas som rättsregler av den domstol där talan väckts. Däremot hindrar den inte att domstolen där talan väckts beaktar sådana regler som faktiska omständigheter, om det lands lag som enligt nämnda förordning är tillämplig på avtalet föreskriver detta. Denna tolkning påverkas inte av principen om lojalt samarbete i artikel 4.3 FEU.

Rättegångskostnader

56 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (stora avdelningen) följande:

1) **Artikel 28 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I) ska tolkas så, att ett anställningsförhållande som uppkom före den 17 december 2009 omfattas av förordningens tillämpningsområde endast om anställningsförhållandet genom avtalsparternas ömsesidiga samtycke, vilket kommit till uttryck efter nämnda tidpunkt, har ändrats i en sådan omfattning att ett nytt anställningsavtal ska anses ha ingåtts vid eller efter denna tidpunkt. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att avgöra om så är fallet.**

2) **Artikel 9.3 i förordning nr 593/2008 ska tolkas så, att den hindrar att internationellt tvingande regler från andra länder än domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts kan tillämpas som rättsregler av den domstol där talan väckts. Däremot hindrar den inte att domstolen där talan väckts beaktar sådana regler som**

faktiska omständigheter, om det lands lag som enligt nämnda förordning är tillämplig på avtalet föreskriver detta. Denna tolkning påverkas inte av principen om lojalt samarbete i artikel 4.3 FEU.

Underskrifter